

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

MAXSUS SOHALAR UCHUN INGLIZ TILI (ESP) KURSLARIDA BAHOLASHDA SUN'YI INTELLEKTDAN FOYDALANISH: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR

Shermuxamedova Dilnozaxon Raximdjanoyna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, PhD katta o'qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada maxsus sohalar uchun ingliz tili — ESP kurslarida talabalarning til kompetensiyasini baholash jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari va mavjud muammolar tahlil qilinadi. Zamonaviy kasbiy ta'limda ESP kurslari talabalarning umumiy ingliz tili bilimlarini emas, balki muayyan kasbiy sohada muloqot qilish, terminologiyani to'g'ri qo'llash, akademik va professional matnlarni tushunish hamda amaliy kommunikativ vazifalarni bajarish qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan. Shu sababli baholash jarayoni ham an'anaviy testlar bilan cheklanmay, talabaning kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini kompleks aniqlashga xizmat qilishi zarur. Sun'iy intellekt asosidagi avtomatlashtirilgan baholash tizimlari yozma ishlar, og'zaki nutq, talaffuz, lug'at boyligi, grammatik aniqlik va mazmuniy muvofiqlikni tezkor tahlil qilish imkonini beradi. Shuningdek, bunday texnologiyalar individual fikr-mulohaza berish, ta'lim natijalarini monitoring qilish va baholashning obyektivligini oshirishga yordam beradi. Biroq ESP baholashida sun'iy intellektdan foydalanish bir qator muammolarni ham yuzaga keltiradi. Jumladan, kasbiy kontekstni to'liq anglashdagi cheklovlar, baholash mezonlarining shaffof emasligi, akademik halollik, ma'lumotlar maxfiyligi, algoritmik xatoliklar va o'qituvchi rolini noto'g'ri talqin qilish kabi masalalar dolzarb ahamiyat kasb etadi. Maqolada sun'iy intellektni ESP kurslarida baholash vositasi sifatida samarali qo'llash uchun pedagogik, metodik va etik yondashuvlarni uyg'unlashtirish zarurligi asoslanadi.

Kalit so'zlar:ESP, maxsus maqsadlar uchun ingliz tili, sun'iy intellekt, baholash, avtomatlashtirilgan baholash, kasbiy-kommunikativ kompetensiya, raqamli ta'lim, akademik halollik, individual fikr-mulohaza, til kompetensiyasi.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОЦЕНИВАНИИ НА КУРСАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ (ESP): ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ

Шермухамедова Дилнозахон Рахимджановна

PhD, старший преподаватель Ташкентского государственного экономического университета

Аннотация

В данной статье анализируются возможности и проблемы использования технологий искусственного интеллекта в процессе оценивания языковой компетенции студентов на курсах английского языка для специальных целей — ESP. В условиях современного профессионального образования ESP-курсы направлены не только на формирование общих знаний английского языка, но и на развитие способности обучающихся осуществлять коммуникацию в конкретной профессиональной сфере, правильно использовать терминологию, понимать академические и профессионально ориентированные тексты, а также выполнять практико-ориентированные коммуникативные задания. В связи с этим оценивание в ESP-обучении должно выходить за рамки традиционного тестирования и обеспечивать комплексное определение профессионально-коммуникативной компетенции студентов. Системы автоматизированного оценивания на основе искусственного интеллекта позволяют оперативно анализировать письменные работы, устную речь, произношение, словарный запас, грамматическую точность и содержательное соответствие высказывания. Кроме того, такие технологии способствуют предоставлению индивидуальной обратной связи, мониторингу образовательных результатов и повышению объективности оценивания. Вместе с тем применение искусственного интеллекта в оценивании ESP связано с рядом проблем. Среди них особое значение имеют ограничения в понимании профессионального контекста, недостаточная прозрачность критериев оценивания, вопросы академической честности, конфиденциальности данных, алгоритмических ошибок и возможного неправильного понимания роли преподавателя. В статье обосновывается необходимость сочетания педагогических, методических и этических подходов для эффективного использования искусственного интеллекта как инструмента оценивания в ESP-курсах.

Ключевые слова:ESP, английский язык для специальных целей, искусственный интеллект, оценивание, автоматизированное оценивание, профессионально-коммуникативная

компетенция, цифровое образование, академическая честность, индивидуальная обратная связь, языковая компетенция.

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ASSESSMENT IN ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES (ESP) COURSES: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Shermukhamedova Dilnozakhon Rakhimjanovna

PhD, Senior Lecturer, Tashkent State University of Economics

Abstract

This article analyzes the opportunities and challenges of using artificial intelligence technologies in the assessment of students' language competence in English for Specific Purposes — ESP courses. In modern professional education, ESP courses are aimed not only at developing general English language knowledge but also at forming students' ability to communicate effectively in a specific professional field, use terminology appropriately, understand academic and professionally oriented texts, and perform practical communicative tasks. Therefore, assessment in ESP learning should not be limited to traditional testing but should provide a comprehensive evaluation of students' professional communicative competence. AI-based automated assessment systems make it possible to analyze written assignments, oral speech, pronunciation, vocabulary range, grammatical accuracy, and content relevance in a rapid and systematic way. These technologies can also support individualized feedback, monitoring of learning outcomes, and improvement of assessment objectivity. However, the use of artificial intelligence in ESP assessment also raises several challenges. These include limitations in understanding professional context, insufficient transparency of assessment criteria, academic integrity issues, data privacy concerns, algorithmic errors, and the risk of misinterpreting the teacher's role in the assessment process. The article emphasizes the need to integrate pedagogical, methodological, and ethical approaches in order to use artificial intelligence effectively as an assessment tool in ESP courses.

Keywords: ESP, English for Specific Purposes, artificial intelligence, assessment, automated assessment, professional communicative competence, digital education, academic integrity, individualized feedback, language competence.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ingliz tili ta'limi nafaqat umumiy kommunikativ ehtiyojlarni qondirish, balki turli kasbiy sohalarida samarali faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan maxsus kompetensiyalarni shakllantirish vositasiga aylanmoqda. Ayniqsa, maxsus sohalar uchun ingliz tili — English for Specific Purposes (ESP) kurslari oliy ta'lim muassasalari, kasbiy tayyorgarlik markazlari hamda mutaxassislar malakasini oshirish tizimida alohida ahamiyat kasb etmoqda. ESP ta'limining asosiy xususiyati shundaki, unda til o'rganish jarayoni umumiy grammatik va leksik bilimlarni egallash bilangina cheklanmaydi, balki muayyan kasbiy vaziyatlarda ingliz tilidan maqsadli foydalanish, sohaviy terminologiyani o'zlashtirish, professional matnlarni tahlil qilish, ish jarayoniga oid og'zaki va yozma muloqotni amalga oshirish kabi amaliy vazifalar bilan bevosita bog'lanadi.

ESP kurslarida baholash jarayoni ham o'ziga xos murakkablikka ega. An'anaviy til baholash tizimlari ko'pincha grammatik to'g'rilik, so'z boyligi yoki umumiy nutqiy ko'nikmalarni aniqlashga yo'naltirilgan bo'lsa, ESP doirasida baholash talabning kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini, sohaga oid matnlar bilan ishlash malakasini, terminlardan kontekstga mos foydalanish qobiliyatini va real professional vaziyatlarda til vositalaridan samarali foydalanish darajasini aniqlashi lozim. Shu bois ESP kurslarida baholash faqat yakuniy natijani o'lchovchi nazorat vositasi emas, balki ta'lim jarayonini rivojlantiruvchi, individual o'quv ehtiyojlarini aniqlovchi va kasbiy til tayyorgarligini takomillashtiruvchi pedagogik mexanizm sifatida qaraladi.

So'nggi yillarda sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayoniga kirib kelishi baholash tizimlarining mazmuni va shaklida sezilarli o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Avtomatlashtirilgan yozma ishlarni tekshirish, nutqni tanib olish, talaffuzni tahlil qilish, matnning mazmuniy izchilligi va grammatik tuzilishini baholash, individual fikr-mulohaza berish hamda o'quv natijalarini monitoring qilish imkoniyatlari sun'iy intellektning ESP kurslarida qo'llanish doirasini kengaytirmoqda. Bunday texnologiyalar baholash jarayonini tezkor, tizimli va nisbatan obyektiv tashkil etish, o'qituvchining vaqtini tejash hamda talabalarga shaxsiylashtirilgan ta'lim yo'nalishlarini belgilash imkonini beradi.

Shu bilan birga, sun'iy intellekt asosidagi baholash vositalaridan foydalanish bir qator ilmiy-metodik va etik muammolarni ham yuzaga chiqaradi. Xususan, sun'iy intellekt tizimlarining kasbiy kontekstni to'liq anglay olmasligi, sohaviy terminlarning ma'no nozikliklarini noto'g'ri talqin qilishi,

baholash mezonlarining shaffof emasligi, algoritmik xatoliklar, akademik halollik va ma'lumotlar maxfiyligi bilan bog'liq masalalar ESP baholashida ehtiyotkor yondashuvni talab etadi. Ayniqsa, tibbiyot, muhandislik, iqtisodiyot, huquq, axborot texnologiyalari kabi maxsus sohalarida ingliz tilini baholashda faqat til shaklini emas, balki kasbiy mazmun, kontekstual moslik va kommunikativ maqsadga erishish darajasini ham hisobga olish zarur. Bu esa sun'iy intellektni o'qituvchi faoliyatini to'liq almashtiruvchi vosita emas, balki baholash jarayonini qo'llab-quvvatlovchi yordamchi texnologiya sifatida talqin etishni taqozo etadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda ESP kurslarida sun'iy intellektidan foydalanish imkoniyatlari kengayib borayotgan bo'lsa-da, uni baholash jarayoniga metodik jihatdan to'g'ri integratsiya qilish, baholash mezonlarini kasbiy kompetensiyalar bilan uyg'unlashtirish, o'qituvchi va texnologiya o'rtasidagi funksional muvozanatni belgilash masalalari yetarlicha tizimli o'rganilmagan. Ko'plab ta'lim muassasalarida raqamli baholash vositalari qo'llanilayotgan bo'lsa-da, ularning ESP ta'limiga xos bo'lgan kasbiy-kommunikativ vazifalar, autentik materiallar va sohaviy nutq turlari bilan qanchalik mos kelishi alohida ilmiy tahlilni talab qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi maxsus sohalar uchun ingliz tili kurslarida baholash jarayonida sun'iy intellektidan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari, metodik afzalliklari va mavjud muammolarini tahlil qilishdan iborat. Maqolada ESP baholashining o'ziga xos xususiyatlari, sun'iy intellekt asosidagi baholash vositalarining didaktik salohiyati, individual fikr-mulohaza va monitoring imkoniyatlari, shuningdek, ularni qo'llashda yuzaga keladigan etik, metodik va texnologik cheklovlar yoritiladi. Shu asosda sun'iy intellektni ESP kurslarida samarali baholash vositasi sifatida qo'llash uchun inson omili, pedagogik nazorat va raqamli texnologiyalar uyg'unligiga asoslangan yondashuv zarurligi asoslanadi.

Maxsus sohalar uchun ingliz tili — ESP kurslarida baholash jarayoniga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish, avvalo, baholashning an'anaviy nazorat vazifasini kengaytirib, uni o'quv jarayonini rivojlantiruvchi pedagogik mexanizmga aylantirish imkonini beradi. ESP ta'limida baholash faqat talabning grammatik bilimlari yoki umumiy lug'at boyligini aniqlash bilan cheklanmasligi kerak. Aksincha, u talabning muayyan kasbiy sohada ingliz tilidan foydalanish qobiliyati, terminologik aniqligi, professional matnlarni tushunishi, yozma va og'zaki kasbiy muloqotga kirisha olishi hamda real kommunikativ vaziyatlarda til vositalarini to'g'ri qo'llay olishini aniqlashi lozim. Shu nuqtayi nazardan, sun'iy intellekt asosidagi baholash vositalari ESP kurslarida o'quv natijalarini chuqurroq, tezkorroq va individual yondashuv asosida tahlil qilish imkoniyatini yaratadi.

Sun'iy intellektning muhim pedagogik imkoniyatlaridan biri baholash jarayonining tezkorligini oshirishidir. An'anaviy baholashda o'qituvchi yozma ishlar, test natijalari, tarjima mashqlari, kasbiy matnlar tahlili yoki og'zaki javoblarni tekshirish uchun ko'p vaqt sarflaydi. Sun'iy intellekt esa talabning yozma topshirig'ini qisqa vaqt ichida grammatik, leksik, stilistik va mazmuniy jihatdan tahlil qilishi, xatolarni aniqlashi va dastlabki fikr-mulohaza berishi mumkin. Bu o'qituvchiga mexanik tekshiruv yukini kamaytirib, asosiy e'tiborni talabning kasbiy-kommunikativ rivojlanishiga, metodik yordam ko'rsatishga va ijodiy topshiriqlarni tashkil etishga qaratish imkonini beradi.

Ikkinchi pedagogik imkoniyat individual fikr-mulohaza berish bilan bog'liq. ESP kurslarida talabalar turli kasbiy yo'nalishlarga, til tayyorgarligi darajasiga va o'quv ehtiyojlariga ega bo'ladi. Sun'iy intellekt asosidagi tizimlar har bir talabning xatolarini alohida tahlil qilib, unga mos tavsiyalar berishi mumkin. Masalan, muhandislik yo'nalishidagi talaba texnik jarayonlarni tasvirlashda terminlarni noto'g'ri ishlatsa, tibbiyot yo'nalishidagi talaba kasallik belgilarini ingliz tilida ifodalashda leksik noaniqlikka yo'l qo'ysa, sun'iy intellekt bunday xatolarni aniqlab, mos izohlar, tuzatishlar va qo'shimcha mashqlarni tavsiya etishi mumkin. Natijada baholash faqat xatoni ko'rsatish emas, balki o'rganishni davom ettirishga xizmat qiluvchi rivojlantiruvchi vositaga aylanadi.

Sun'iy intellekt ESP kurslarida differensial va shaxsiylashtirilgan ta'limni tashkil etishga ham xizmat qiladi. Baholash natijalariga asoslanib, tizim talabning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashi, uning individual o'quv trayektoriyasini shakllantirishga yordam berishi mumkin. Masalan, ayrim talabalar sohaviy terminlarni yaxshi biladi, ammo og'zaki nutqda qiynaladi; boshqalari esa matnni tushunadi, biroq akademik yozuvda xatolarga yo'l qo'yadi. Sun'iy intellekt bunday farqlarni aniqlab, har bir talaba uchun mos mashq, matn, audio material yoki kasbiy vaziyatga asoslangan topshiriqni tavsiya etishi mumkin. Bu esa ESP kurslarida bir xil yondashuvdan voz kechib, individual ehtiyojlarga mos ta'limni kuchaytiradi.

Yana bir muhim imkoniyat baholashning obyektivligini oshirishdir. An'anaviy baholashda o'qituvchining subyektiv qarashi, charchoq holati, baholash mezonlarini turlicha talqin qilishi natijaga

ta'sir qilishi mumkin. Sun'iy intellekt esa oldindan belgilangan mezonlar asosida bir xil turdagi topshiriqlarni tizimli tahlil qiladi. Bu, ayniqsa, katta guruhlarda o'qitiladigan ESP kurslari uchun muhimdir. Talabalarning yozma ishlarini, talaffuzini yoki test natijalarini avtomatlashtirilgan tarzda tahlil qilish baholash jarayonida izchillikni ta'minlashga yordam beradi. Shu bilan birga, yakuniy pedagogik qaror o'qituvchi tomonidan qabul qilinishi lozim, chunki ESP baholashida kasbiy kontekst, muloqot maqsadi va mazmuniy aniqlikni insoniy tahlilsiz to'liq baholash qiyin.

Sun'iy intellekt og'zaki nutq va talaffuzni baholashda ham keng pedagogik imkoniyatlarga ega. ESP kurslarida talabalar nafaqat matn o'qish yoki yozish, balki kasbiy suhbat, taqdimot, muzokara, intervyu, hisobot yoki texnik jarayonni og'zaki tushuntirish kabi vazifalarni bajarishi kerak. Nutqni tanib olish texnologiyalari talabaning talaffuzi, ravonligi, nutq tezligi, pauzalari va ayrim fonetik xatolarini aniqlashga yordam beradi. Masalan, tibbiyot sohasida ingliz tilini o'rganayotgan talaba bemor holatini tushuntirishi, muhandislik yo'nalishidagi talaba loyiha yoki qurilma ishlash prinsipini bayon qilishi, iqtisodiyot yo'nalishidagi talaba esa moliyaviy ko'rsatkichlarni izohlashi mumkin. Sun'iy intellekt bunday og'zaki topshiriqlarni dastlabki darajada tahlil qilib, talabaning nutqiy rivojlanishi haqida ma'lumot beradi.

ESP baholashida autentik topshiriqlarni yaratish va tahlil qilish ham sun'iy intellektning muhim pedagogik imkoniyatlaridan biridir. Autentik baholash talabalarning real kasbiy vaziyatlarga yaqin topshiriqlarni bajarishi orqali ularning amaliy kompetensiyasini aniqlashga xizmat qiladi. Sun'iy intellekt yordamida turli kasbiy sohalarga mos keyslar, dialoglar, elektron xatlar, hisobot namunalari, texnik tavsiflar, klinik vaziyatlar yoki biznes yozishmalar asosida baholash topshiriqlarini ishlab chiqish mumkin. Bunday topshiriqlar ESP kurslarini amaliyotga yaqinlashtiradi va talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlaydi.

Sun'iy intellekt baholash natijalarini monitoring qilish va tahliliy ma'lumotlar bazasini shakllantirish imkonini ham beradi. Talabalarning yozma ishlaridagi takrorlanuvchi xatolar, terminlardan foydalanish darajasi, nutqiy faolligi, topshiriqlarni bajarish sur'ati va o'zlashtirish dinamikasi raqamli shaklda qayd etilishi mumkin. Bu ma'lumotlar o'qituvchiga kurs mazmunini takomillashtirish, qaysi mavzular murakkablik tug'dirayotganini aniqlash, guruh va individual darajadagi muammolarni ko'rish imkonini beradi. Natijada baholash jarayoni faqat yakuniy natijani ko'rsatmaydi, balki butun o'quv jarayonini boshqarish va takomillashtirish uchun diagnostik manbaga aylanadi.

Shuningdek, sun'iy intellekt ESP kurslarida formativ baholashni kuchaytiradi. Formativ baholash o'quv jarayoni davomida talabaning rivojlanishini kuzatish, xatolarni vaqtida aniqlash va ularni tuzatishga yordam berish bilan ahamiyatlidir. Sun'iy intellekt vositalari talabaning har bir topshirig'iga tezkor javob qaytarishi, xatolarni izohlashi va takroriy mashqlar tavsiya qilishi orqali uzluksiz o'rganish muhitini yaratadi. Bu, ayniqsa, ESP kurslarida muhim, chunki kasbiy til ko'nikmalari muntazam amaliyot, qayta aloqa va kontekstual mashqlar orqali shakllanadi.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt o'qituvchining baholash kompetensiyasini rivojlantirishga ham xizmat qilishi mumkin. O'qituvchi avtomatlashtirilgan tahlil natijalarini o'rganish orqali talabalar duch kelayotgan umumiy qiyinchiliklarni aniqlaydi, baholash mezonlarini aniqlashtiradi va topshiriqlarni yanada sifatli tuzadi. Sun'iy intellekt o'qituvchining o'rnini bosmaydi, balki uning metodik qarorlarini qo'llab-quvvatlaydi. Shu jihatdan, ESP kurslarida eng samarali yondashuv inson va texnologiya hamkorligiga asoslangan baholash modelidir.

Umuman olganda, ESP kurslarida sun'iy intellektidan foydalanish baholashni tezkor, individual, obyektiv, diagnostik va rivojlantiruvchi jarayonga aylantirish imkonini beradi. U talabalarning kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini chuqurroq aniqlash, o'quv jarayonini shaxsiylashtirish, autentik topshiriqlar asosida baholashni tashkil etish va o'qituvchi faoliyatini metodik jihatdan qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Biroq ushbu imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun sun'iy intellekt vositalari pedagogik maqsad, ESP mazmuni, kasbiy kontekst va insoniy nazorat bilan uyg'un holda qo'llanilishi zarur.

ESP kurslarida baholash jarayoniga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish katta pedagogik imkoniyatlar yaratishi bilan birga, bir qator muammolarni ham yuzaga keltiradi. Bu muammolar texnologik, metodik, pedagogik, etik va tashkiliy jihatlar bilan bog'liq bo'lib, ularni hisobga olmasdan sun'iy intellekt asosidagi baholash tizimlaridan samarali foydalanish qiyin. Ayniqsa, ESP ta'limi umumiy ingliz tili kurslaridan farq qilgani sababli baholash jarayonida faqat til shakli emas, balki kasbiy mazmun, kontekst, terminologik aniqlik va kommunikativ maqsad ham muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Eng avvalo, sun'iy intellekt tizimlarining kasbiy kontekstni to'liq anglashdagi cheklavlari muhim muammo sifatida namoyon bo'ladi. ESP kurslarida tibbiyot, iqtisodiyot, muhandislik, axborot

texnologiyalari, huquq, turizm yoki boshqa sohalarga oid maxsus matnlar va nutqiy vaziyatlar bilan ishlanadi. Bunday matnlarda terminlar ko'pincha umumiy tildagi ma'nosidan farq qiluvchi maxsus ma'noda qo'llanadi. Sun'iy intellekt esa ayrim hollarda terminlarning sohaviy ma'nosini noto'g'ri talqin qilishi, kontekstga mos bo'lmagan tavsiyalar berishi yoki mazmunan to'g'ri, ammo kasbiy jihatdan noaniq fikrni yuqori baholashi mumkin. Masalan, tibbiy ingliz tilida simptom, tashxis, davolash usuli yoki klinik holatni ifodalashda kichik leksik xatolik ham mazmuni jiddiy o'zgartirishi mumkin. Shu sababli ESP baholashida sun'iy intellekt natijalari o'qituvchi yoki soha mutaxassisi tomonidan nazorat qilinishi zarur.

Ikkinchi muammo baholash mezonlarining shaffofligi bilan bog'liq. Ko'plab sun'iy intellekt asosidagi baholash tizimlari talabani yozma yoki og'zaki javobini qanday mezonlar asosida baholaganini to'liq ochib bermaydi. Natijada talaba nima uchun ma'lum ball olganini yoki qaysi jihatni yaxshilashi kerakligini aniq tushunmasligi mumkin. Pedagogik nuqtayi nazardan baholash faqat natijani ko'rsatish bilan cheklanmasligi, balki o'rganish jarayoniga yo'naltiruvchi aniq izoh va tavsiyalarni ham o'z ichiga olishi kerak. Agar sun'iy intellekt baholash natijasini tushuntirib bera olmasa, bunday baholashning ta'limiy qiymati pasayadi.

Uchinchi muammo algoritmik xatoliklar va baholashdagi noxolislik ehtimoli bilan bog'liq. Sun'iy intellekt tizimlari katta hajmdagi ma'lumotlar asosida ishlaydi, biroq ushbu ma'lumotlar har doim ham barcha tillar, madaniyatlar, aksentlar va kasbiy kontekstlarni bir xil darajada qamrab olmaydi. Natijada ayrim talabalar talaffuzi, yozuv uslubi yoki til qo'llash xususiyatlari sababli noto'g'ri baholanishi mumkin. Masalan, ingliz tilini xorijiy til sifatida o'rganayotgan talabalarning aksenti avtomatik nutqni aniqlash tizimlari tomonidan yetarlicha to'g'ri qabul qilinmasligi mumkin. Bu esa og'zaki nutqni baholashda adolatsizlikka olib keladi.

To'rtinchi muammo akademik halollik masalasidir. Sun'iy intellekt vositalari talabalarga yozma ish tayyorlash, matnni tarjima qilish, tahrirlash yoki javob yaratishda yordam berishi mumkin. Bu imkoniyat ta'limiy jihatdan foydali bo'lishi bilan birga, talabani mustaqil ishlash darajasini aniqlashni murakkablashtiradi. ESP kurslarida baholash talabani haqiqiy kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini aniqlashi kerak. Agar talaba topshiriqni sun'iy intellekt yordamida to'liq tayyorlasa, baholash natijasi uning real bilim va ko'nikmalarini aks ettirmasligi mumkin. Shu sababli ESP baholashida topshiriqlarni shunday loyihalash zarurki, ular talabani shaxsiy fikrlashi, kasbiy vaziyatni tushunishi, og'zaki himoya qilishi va amaliy qo'llash malakasini ko'rsata olsin.

Beshinchi muammo ma'lumotlar maxfiyligi va xavfsizligi bilan bog'liq. Baholash jarayonida talabalar yozma ishlari, ovoz yozuvlari, test natijalari, individual xatolari, o'quv faoliyati haqidagi tahliliy ma'lumotlar raqamli tizimlarga yuklanadi. Ushbu ma'lumotlarning qanday saqlanishi, kimlar tomonidan ko'rilishi, qanday maqsadda qayta ishlanishi va uchinchi tomonlarga uzatilmasligi muhim etik masala hisoblanadi. Ayniqsa, kasbiy yo'nalishdagi topshiriqlarda real klinik, texnik, iqtisodiy yoki huquqiy vaziyatlarga oid ma'lumotlar ishlatilsa, maxfiylik talablari yanada kuchayadi. Ta'lim muassasalari sun'iy intellektdan foydalanishda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha aniq me'yor va qoidalarni ishlab chiqishi lozim.

Yana bir muhim cheklov o'qituvchi rolini noto'g'ri talqin qilish xavfidir. Sun'iy intellekt baholash jarayonida yordamchi vosita bo'lishi mumkin, ammo u o'qituvchining pedagogik qarorini, kasbiy tajribasini va metodik yondashuvini to'liq almashtira olmaydi. ESP kurslarida o'qituvchi nafaqat til bilimini baholaydi, balki talabani kasbiy vaziyatga mos fikrlashi, muloqot madaniyati, auditoriyaga mos nutq uslubi va mazmuniy aniqligini ham inobatga oladi. Sun'iy intellekt esa bunday murakkab pedagogik va kommunikativ omillarni har doim ham to'liq baholay olmaydi. Shu sababli eng maqbul yondashuv — sun'iy intellekt va o'qituvchi hamkorligiga asoslangan aralash baholash modelidir.

ESP kurslarida sun'iy intellektdan foydalanishdagi yana bir muammo texnik infratuzilma va raqamli savodxonlik darajasi bilan bog'liq. Barcha ta'lim muassasalarida ham barqaror internet, zamonaviy kompyuterlar, litsenziyalangan dasturlar va xavfsiz raqamli platformalar mavjud emas. Bundan tashqari, o'qituvchilar va talabalar sun'iy intellekt vositalaridan metodik jihatdan to'g'ri foydalanish bo'yicha yetarli tayyorgarlikka ega bo'lmamasligi mumkin. Texnologiya mavjud bo'lgani bilan, undan maqsadli, tanqidiy va pedagogik jihatdan asoslangan foydalanilmasa, kutilgan natija bermaydi. Shuning uchun ESP o'qituvchilari uchun maxsus raqamli-metodik tayyorgarlik, baholash mezonlarini ishlab chiqish va sun'iy intellekt natijalarini tahlil qilish bo'yicha amaliy treninglar tashkil etilishi zarur.

ESP kurslarida sun'iy intellektdan samarali foydalanish uchun, avvalo, baholash maqsadlari aniq belgilanishi lozim. Baholash talabani faqat grammatik bilimini emas, balki kasbiy kommunikativ kompetensiyasini aniqlashga xizmat qilishi kerak. Shu bois baholash mezonlari ESP kursining mazmuni,

kasbiy yoʻnalishi va oʻquv natijalari bilan bevosita bogʻlangan boʻlishi zarur. Masalan, tibbiy ingliz tili kursida bemor bilan suhbat qurish, klinik holatni tasvirlash, kasallik tarixini yozish kabi koʻnikmalar baholansa, muhandislik ingliz tilida texnik jarayonni tushuntirish, loyiha taqdimoti qilish, qurilma tavsifini yozish kabi topshiriqlar asosiy mezon boʻlishi mumkin.

Ikkinchidan, sunʼiy intellekt vositalari formativ baholash jarayonida keng qoʻllanishi maqsadga muvofiq. Formativ baholash talabning oʻquv jarayoni davomidagi rivojlanishini kuzatish, xatolarini vaqtida tuzatish va unga individual yordam koʻrsatishga xizmat qiladi. Sunʼiy intellekt yordamida talabalar yozma ishlariga tezkor izoh olishlari, talaffuzdagi kamchiliklarni aniqlashlari, lugʻat boyligini kengaytirish boʻyicha tavsiyalar olishlari mumkin. Yakuniy baholashda esa sunʼiy intellekt natijalari oʻqituvchining ekspert bahosi bilan solishtirilishi va yakuniy qaror inson nazorati ostida qabul qilinishi lozim.

Uchinchidan, ESP baholashida autentik topshiriqlar ulushini oshirish zarur. Sunʼiy intellektdan foydalanilgan taqdirda ham baholash topshiriqlari real kasbiy vaziyatlarga yaqin boʻlishi kerak. Talaba tayyor test savollariga javob berish bilan cheklanmasdan, kasbiy muammoni ingliz tilida tushuntirishi, elektron xat yozishi, hisobot tayyorlashi, taqdimot qilishi yoki dialogda ishtirok etishi lozim. Bunday topshiriqlar talabning sunʼiy intellektdan mexanik foydalanishini cheklaydi va uning haqiqiy kommunikativ kompetensiyasini koʻrsatadi.

Toʻrtinchidan, baholashda shaffof mezonlar ishlab chiqilishi zarur. Talabalar topshiriq qanday mezonlar asosida baholanishini oldindan bilishi kerak. Masalan, yozma ishda terminologik aniqlik, grammatik toʻgʻrilik, matn tuzilishi, kasbiy mazmun, uslubiy moslik va kommunikativ maqsadga erishish alohida mezon sifatida belgilanadi. Ogʻzaki nutqda esa talaffuz, ravonlik, kasbiy leksikadan foydalanish, mazmuniy izchillik va auditoriyaga mos nutq uslubi inobatga olinadi. Sunʼiy intellekt natijalari ham aynan shu mezonlar bilan bogʻlanishi lozim.

Beshinchidan, sunʼiy intellekt vositalaridan foydalanishda akademik halollik qoidalari aniq belgilanishi kerak. Talabalarga qaysi holatda sunʼiy intellektdan foydalanish mumkinligi, qaysi holatda esa bu akademik qoidabuzarlik hisoblanishi tushuntirilishi lozim. Masalan, talaba sunʼiy intellektdan lugʻat, grammatik izoh yoki tahririy tavsiya olish uchun foydalanishi mumkin, biroq tayyor matnni toʻliq yaratib, uni oʻz ishi sifatida topshirishi mumkin emas. Shu bilan birga, baholash topshiriqlarida talabning ogʻzaki himoyasi, refleksiv izohi va jarayon davomida bajargan ishlari ham hisobga olinishi kerak.

Oltinchidan, ESP oʻqituvchilarining sunʼiy intellektdan foydalanish boʻyicha metodik kompetensiyasini rivojlantirish zarur. Oʻqituvchi sunʼiy intellekt vositalarini tanlash, ulardan baholashda foydalanish, avtomatik tahlil natijalarini pedagogik jihatdan sharhlash, xatolarni ajratish va talabalarga mos tavsiyalar berish koʻnikmalariga ega boʻlishi kerak. Bu jarayonda oʻqituvchi texnologiyadan passiv foydalanuvchi emas, balki baholash strategiyasini loyihalovchi, nazorat qiluvchi va talabalarning rivojlanishiga yoʻnaltiruvchi yetakchi subyekt sifatida ishtirok etadi.

Umuman olganda, ESP kurslarida sunʼiy intellekt asosidagi baholashni samarali tashkil etish uchun texnologiya, metodika va pedagogik nazorat oʻzaro uygʻun boʻlishi lozim. Sunʼiy intellekt baholashni tezlashtiradi, individual fikr-mulohaza beradi va monitoring imkoniyatlarini kengaytiradi. Ammo uning natijalari insoniy tahlil, kasbiy kontekst va metodik yondashuv bilan toʻldirilgandagina haqiqiy pedagogik samaradorlikka erishiladi.

Maxsus sohalar uchun ingliz tili — ESP kurslarida baholash jarayonida sunʼiy intellektdan foydalanish zamonaviy taʼlimning muhim yoʻnalishlaridan biri sifatida namoyon boʻlmoqda. Chunki bugungi kasbiy taʼlim jarayonida talabalardan nafaqat ingliz tilining umumiy grammatik va leksik qoidalarini bilish, balki muayyan professional muhitda ingliz tilidan samarali, aniq va maqsadga muvofiq foydalanish talab etiladi. Shu nuqtayi nazardan, ESP kurslarida baholash talabning til bilimini oddiy nazorat qilish vositasi emas, balki uning kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini aniqlash, rivojlantirish va individual taʼlim ehtiyojlarini belgilashga xizmat qiluvchi pedagogik jarayon sifatida qaralishi lozim.

Tahlillar shuni koʻrsatadiki, sunʼiy intellekt texnologiyalari ESP baholashida bir qator muhim imkoniyatlarni yaratadi. Jumladan, yozma ishlarni avtomatik tahlil qilish, ogʻzaki nutq va talaffuzni baholash, terminologik xatolarni aniqlash, individual fikr-mulohaza berish, oʻquv natijalarini monitoring qilish hamda talabalarning rivojlanish dinamikasini kuzatish imkoniyatlari baholash jarayonining tezkorligi va samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, katta guruhlarda oʻqitiladigan ESP kurslarida sunʼiy intellekt oʻqituvchining vaqtini tejash, baholashning izchilligini taʼminlash va har bir talaba bilan individual ishlash imkoniyatini kengaytiradi.

Shu bilan birga, sunʼiy intellektdan foydalanish ESP baholashida ayrim muammolarni ham yuzaga keltiradi. Kasbiy kontekstni toʻliq anglashdagi cheklovlar, sohaviy terminlarni notoʻgʻri talqin qilish

ehtimoli, baholash mezonlarining shaffof emasligi, algoritmik xatoliklar, akademik halollik, ma'lumotlar maxfiyligi va o'qituvchi rolini noto'g'ri tushunish kabi masalalar sun'iy intellektni ehtiyotkorlik bilan qo'llashni talab etadi. Ayniqsa, tibbiyot, muhandislik, iqtisodiyot, huquq va axborot texnologiyalari kabi sohalarda ingliz tilini baholashda faqat grammatik to'g'rilik emas, balki mazmuniy aniqlik, kasbiy mantiq, kontekstual moslik va kommunikativ maqsadga erishish darajasi ham muhim hisoblanadi.

Maqola doirasida olib borilgan tahlillar asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, sun'iy intellekt ESP kurslarida o'qituvchining o'rnini to'liq bosuvchi vosita emas, balki baholash jarayonini qo'llab-quvvatlovchi samarali yordamchi texnologiya sifatida qaralishi kerak. Eng maqbul yondashuv inson va texnologiya hamkorligiga asoslangan aralash baholash modelidir. Bunda sun'iy intellekt dastlabki tahlil, tezkor fikr-mulohaza, monitoring va diagnostika vazifalarini bajaradi, o'qituvchi esa yakuniy pedagogik qaror, kasbiy kontekstni baholash, talabaning individual rivojlanishini yo'naltirish va metodik nazoratni amalga oshiradi.

ESP kurslarida sun'iy intellekt asosidagi baholashni samarali tashkil etish uchun baholash mezonlari aniq, shaffof va kasbiy kompetensiyalar bilan bog'langan bo'lishi zarur. Baholash topshiriqlari real professional vaziyatlarga yaqin, autentik va kommunikativ xarakterga ega bo'lishi kerak. Talabalarning yozma ishlari, taqdimotlari, kasbiy dialoglari, elektron yozishmalari, hisobotlari va muammoli vaziyatlarga bergan javoblari kompleks baholanishi maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, akademik halollik qoidalari, ma'lumotlar xavfsizligi va sun'iy intellektdan foydalanish madaniyati bo'yicha aniq metodik ko'rsatmalar ishlab chiqilishi lozim.

Umuman olganda, sun'iy intellekt ESP kurslarida baholash jarayonini yanada tezkor, individual, obyektiv, diagnostik va rivojlantiruvchi tusga keltirish imkonini beradi. Biroq ushbu texnologiyadan samarali foydalanish uning pedagogik maqsadga muvofiq qo'llanishi, o'qituvchi nazorati, kasbiy kontekstni hisobga olish va etik me'yorlarga rioya etish bilan bevosita bog'liq. Shu sababli kelgusida ESP ta'limida sun'iy intellekt asosidagi baholash modellarini ishlab chiqish, ularni turli kasbiy yo'nalishlarda sinovdan o'tkazish va o'qituvchilarning raqamli-metodik kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hutchinson T., Waters A. *English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach*. — Cambridge: Cambridge University Press, 1987. — 183 p.
2. Dudley-Evans T., St John M. J. *Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach*. — Cambridge: Cambridge University Press, 1998. — 301 p.
3. Chappelle C. A., Voss E. 20 Years of Technology and Language Assessment in Language Learning & Technology // *Language Learning & Technology*. — 2016. — Vol. 20, № 2. — P. 116–128.
4. Xi X. Automated Scoring and Feedback Systems: Where Are We and Where Are We Heading? // *Language Testing*. — 2010. — Vol. 27, № 3. — P. 291–300.
5. Shermis M. D., Burstein J. *Handbook of Automated Essay Evaluation: Current Applications and New Directions*. — New York: Routledge, 2013. — 361 p.
6. U.S. Department of Education, Office of Educational Technology. *Artificial Intelligence and the Future of Teaching and Learning: Insights and Recommendations*. — Washington, DC: U.S. Department of Education, 2023. — 71 p.